

Drets de la gent gran

Presentació del dret

Tot i la gran diversitat del col·lectiu de persones d'edat avançada, l'envelliment i les condicions de vida són factors que sovint els provoquen una situació desfavorida des de la perspectiva del gaudi de drets.

A la major part de països del nostre entorn es promouen un seguit de polítiques públiques per actuar davant del creixement substancial de les persones més grans de seixanta-cinc anys.

En dret internacional no hi ha cap tractat d'àmbit mundial i vinculant que reculli de manera íntegra els drets de les persones grans. Malgrat tot, l'ONU i la UE han adoptat textos específics que posen en relleu la importància de reconèixer els drets vinculats a les persones grans i les seves condicions de vida, i també la necessitat d'integrar la perspectiva d'edat en totes les esferes de la vida social i econòmica.

En dret intern tampoc no hi ha cap disposició específica que reculli de manera integral els drets de les persones grans. Tanmateix, hi ha diversos textos que fan referència directa a aquest col·lectiu.

Així, l'article 50 de la Constitució estableix el deure específic dels poders públics de garantir la suficiència econòmica de les persones grans i de promoure un sistema de serveis socials que atengui els seus problemes de salut, habitatge, cultura i lleure.

De la mateixa manera, l'Estatut d'autonomia de Catalunya reconeix els drets de les persones grans a viure amb dignitat lliures d'explotació i de maltractaments i discriminació a causa de l'edat. També atribueix als poders públics l'obligació de protegir-les perquè puguin portar una vida digna i independent, i també participar en la vida social i cultural. Els poders públics també han de promoure'n la plena integració per mitjà de polítiques basades en la solidaritat intergeneracional.

Tot i no estar específicament adreçada a les persones grans, la Llei 39/2006 les beneficia en configurar un dret subjectiu a la promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència.

La normativa també preveu el deure de les autoritats públiques de protegir de manera especialment intensa les persones grans amb discapacitat. A més, s'han establert prestacions econòmiques adreçades a les persones grans en situació de risc de pobresa intensa.

Seguint aquesta lògica també s'han previst diferents serveis i prestacions d'atenció a les persones grans dins dels serveis especialitzats del Sistema Català de Serveis Socials. Alhora, les persones grans s'inclouen entre els col·lectius especialment protegits en l'àmbit del consum.

A Catalunya, cal destacar la Carta dels drets i deures de la gent gran (2003) que recull cinc principis temàtics bàsics al voltant dels quals s'articulen un conjunt de drets i deures de les persones grans: dignitat, independència, autorealització, assistència i participació.

L'estat actual de protecció a Catalunya

Dignitat

La Carta dels drets i deures de la gent gran a Catalunya recull expressament el dret de les persones grans a viure amb dignitat i seguretat, lliures d'exploació i maltractaments físics i/o psíquics, i a ser tractades dignament sense discriminació. El dret a un tracte digne entronca directament amb els drets inalienables reconeguts internacionalment.

Durant les darreres dècades s'ha avançat en la presa de consciència sobre el fet que les situacions de maltractament són un problema de primer ordre que es pot qualificar de problema de salut pública.

Els maltractaments a la gent gran engloben una pluralitat de situacions que es poden produir tant en l'àmbit domèstic com institucional: abusos físics, sexuals, psicològics, econòmics, l'abandonament i la negligència en la cura.

Quan les persones grans depenen de la cura d'una altra, hi ha diversos factors que intensifiquen el risc de maltractament envers elles.

Així, en l'àmbit institucional hi ha risc de maltractament quan les instal·lacions són deficientes o els espais resulten inadequats per garantir la intimitat. També es produeix un risc de maltractament quan hi ha insuficiència de personal, o quan aquest manca de formació o pateix càrregues excessives de treball o horaris poc adequats.

En l'àmbit domèstic, l'aïllament, la dependència econòmica, la manca de suport social o de formació i la sobrecàrrega dels familiars cuidadors també representen factors de risc.

Per combatre els maltractaments, la legislació preveu que s'apliquin protocols de detecció i atenció, i reconeix com a destinatàries especials dels serveis socials les persones grans que es troben en situació de vulnerabilitat.

En l'àmbit dels serveis socials residencials i diürns, les persones grans tenen dret a ingressar i romandre a l'establiment, a rebre i comunicar informació, a la intimitat i privacitat i a no ser sotmeses a cap mena d'immobilització o restricció de les capacitats.

La supervisió i el control del respecte dels drets de la gent gran pels serveis socials s'atribueix al Servei d'Inspecció i Registre del departament competent de la Generalitat.

Més enllà dels mecanismes sancionadors, la Generalitat i molts ens locals han engegat actuacions adreçades a prevenir les situacions de maltractament per mitjà de protocols específics. En aquest sentit, també s'han fet diverses campanyes de conscienciació i sensibilització. A més, s'ha aprovat el Pla integral de seguretat de les persones grans 2015-2018.

El dret a un tracte digne no només implica l'absència de maltractament, sinó que hauria d'incloure el dret a un bon tracte per garantir el benestar de les persones grans. Desenvolupant aquesta idea, en els darrers anys ha guanyat terreny el concepte d'*atenció centrada en la persona*.

Més enllà de l'entorn domèstic o institucional, els mitjans de comunicació també juguen un paper fonamental per evitar la reproducció d'estereotips negatius que impedeixen potenciar el reconeixement social de les persones grans.

En aquest apartat, també cal mencionar el dret universal dels ciutadans de tercera edat a obtenir recursos econòmics suficients per viure amb suficiència i dignitat.

D'una banda, la jubilació permet a les persones que han cotitzat a la Seguretat Social gaudir d'una pensió durant la vellesa. D'altra banda, per a les persones que no poden accedir a una pensió de caràcter contributiu, es preveu la pensió no contributiva, sempre que no disposin d'ingressos econòmics suficients. En aquest mateix sentit, es pot augmentar la quantia de la prestació per mitjà de la pensió complementària a la pensió no contributiva.

El sistema de pensions ha d'oferir una garantia de manera continuada, i que no es condicioni per canvis de lideratge polític, per donar tranquil·litat a les persones grans. També cal buscar alternatives que permetin garantir-ne el pagament puntual, com ara per mitjà de l'augment les recaptacions.

Les persones en situació de dependència també poden accedir a les prestacions econòmiques previstes per la normativa. Es preveuen diverses prestacions econòmiques: la prestació econòmica vinculada al servei, la prestació econòmica per atencions a l'entorn familiar i suport a cuidadors no professionals i la prestació econòmica d'assistència personal.

La normativa també preveu un seguit de prestacions socials de caràcter econòmic com ara la prestació per atendre necessitats bàsiques.

Independència

Els poders públics tenen l'obligació de promoure el benestar mitjançant un sistema de serveis socials. S'estableix, doncs, un catàleg de serveis i prestacions socials per garantir les necessitats bàsiques de la ciutadania, especialment la seva autonomia i desenvolupament personals.

Així, els poders públics han de garantir el dret de les persones grans a viure una vida digna i independent, és a dir, el dret a la promoció de l'autonomia personal i atenció a la situació de dependència de les persones en situació d'especial vulnerabilitat.

L'envelliment de la població comporta que cada vegada hi hagi més persones en situació de dependència al final de la vida. Cal establir, doncs, un sistema públic de prestacions més enllà de la responsabilitat de les famílies. Aquest sistema ha de ser d'accés universal i en condicions d'igualtat i no-discriminació, i ha de permetre una atenció integral i integrada a la dependència. Cal que es faci una valoració individualitzada a la situació i circumstàncies de cada persona.

També és necessari que les persones grans en situació de dependència puguin portar una vida amb el grau d'autonomia més elevat possible.

S'han de privilegiar les intervencions que permetin mantenir els hàbits i l'estil de vida de les persones grans, i retardar tant com sigui possible altres tipus d'intervencions. Cal tenir en compte les opinions de les persones grans dependents en les decisions que les afecten directament. Malgrat això, cal garantir l'ingrés immediat de la persona en un centre especialitzat sempre que sigui necessari per atendre-la.

Les prestacions socials no només han d'atendre les necessitats de les persones en situació de dependència, sinó que també han de promoure'n l'autonomia personal.

Les prestacions socials poden consistir en la prestació de serveis o en prestacions econòmiques. Sempre s'han de prioritzar les prestacions consistents la provisió de serveis i, per aquest motiu, cal adequar-ne l'oferta i la demanda. Es detecten retards importants en l'accés a les prestacions i els serveis, especialment en l'accés als serveis residencials en determinades àrees del territori.

Autorealització

Tant la Constitució com l'Estatut d'autonomia preveuen l'obligació dels poders públics de garantir el dret de la gent gran a l'accés efectiu a la cultura i a l'oci. En els últims anys l'envelliment s'ha començat a considerar com un període actiu en què la gent gran aprofita per fer activitats, desenvolupar aficions o emprendre estudis, juntament amb la seva participació en la societat. Aquest canvi de plantejament suposa una millora de la qualitat de vida de la gent gran.

En efecte, l'accés a la cultura té un paper molt important en l'educació, la socialització, el benestar i l'entreteniment de les persones. Per contra, la manca d'accés a la cultura fomenta l'exclusió de la gent gran de la vida pública i social.

Si bé es posa de manifest que l'oci té una funció terapèutica per a les persones grans, es constata que l'oferta d'oci per a aquest col·lectiu és menor del que seria desitjable.

També cal recalcar la importància que les persones grans tinguin accés a la formació permanent, amb accions com ara els programes específics en l'àmbit universitari on s'imparteixen seminaris i conferències per a aquest col·lectiu.

És necessari garantir l'accés de les persones grans a les tecnologies de la informació per contribuir a la seva millor integració i que se les incentivi a participar en les activitats de la comunitat. També cal dur a terme actuacions que permetin aquest accés a totes les persones grans, independentment de la seva situació econòmica o personal.

Diversos casals de gent gran o altres entitats organitzen activitats que permeten aplegar una gran diversitat de perfils i fomentar la socialització i l'amistat.

Assistència

D'una banda, cal destacar el dret a l'assistència sanitària i a la protecció de la salut. En aquest àmbit, les persones grans tenen dret a gaudir dels drets relacionats amb la salut sense discriminació i, específicament, s'han de poder beneficiar dels plans, les actuacions i els programes dissenyats per atendre les seves necessitats particulars.

L'envelliment i l'increment de la supervivència de pacients comporten una major prevalença de malalties cròniques i la necessitat d'atendre-les per garantir la qualitat de vida de les persones grans.

Aquesta situació afavoreix que hi hagi pacients crònics pluripatològics que requereixen una atenció diferent de la de la resta de pacients. Sovint aquesta atenció ha de ser urgent i requereix més recursos que en casos ordinaris.

Els professionals sanitaris han de tenir formació geriàtrica i gerontològica adequada, i també disposar d'habilitats de tracte sensible i empàtic.

Les persones tenen dret a l'acompanyament en el procés d'assistència sanitària, especialment davant de malalties que dificulten la comunicació i l'atenció. La decisió de prescindir de l'acompanyament ha de tenir una justificació raonada.

Les persones grans també tenen dret a rebre cures paliatives quan pateixin malalties en estadis avançats i sense retorn. Així ho reconeix l'Estatut d'autonomia en preveure el dret de totes les persones a viure amb dignitat el procés de la mort. En aquests casos, l'atenció al control del dolor i altres símptomes, i també l'atenció a aspectes psicològics, socials i espirituals, resulta primordial per proporcionar una millor qualitat de vida.

En aquest punt, cal destacar el document de voluntats anticipades (DVA). Aquest document recull les instruccions que una persona major d'edat adreça al seu metge o metgessa perquè les tingui en compte quan es trobi en una situació en què no pugui expressar personalment la seva voluntat.

Les persones grans també tenen dret a estar informades sobre els estils de vida saludables. Alhora, no s'ha d'ignorar l'opinió de les persones grans, ja que, sempre que es trobin en condicions òptimes, no és legítim que ningú decideixi per elles. A més, les persones grans tenen dret que els procediments que els afecten se sotmetin al secret professional per respectar el seu dret a la confidencialitat.

Les persones grans tenen dret a conèixer quins són els medicaments inclosos en el seu pla de medicació i per què serveixen. També s'ha d'evitar la prescripció de medicació innecessària associada exclusivament a l'edat i que la seva capacitat econòmica sigui un obstacle per poder accedir al seu dret a la salut. L'atenció sanitària s'ha d'adaptar a les capacitats i necessitats de les persones en funció de la seva situació.

Cal aprofitar els avantatges que ofereixen els avenços tecnològics en l'atenció a la salut i incentivar la investigació sobre l'envelliment i la salut.

També convindria concebre l'atenció sanitària com una inversió que reverteix directament en el benestar de les persones grans i indirectament en el sistema de salut.

L'Administració sanitària i els serveis socials s'han de coordinar per poder prestar una atenció conjunta a les persones grans i oferir una atenció integral des del vessant social.

D'altra banda, cal esmentar el dret a la protecció jurídica i al suport per a l'exercici de la capacitat quan sigui necessari. La protecció s'ha de vincular a la concurrència d'unes condicions personals que fan que la persona no es pugui regir amb plena llibertat o autonomia en algun o diversos àmbits de la seva vida i que la col·loquen en una situació de risc.

La Carta de drets i deures de la gent gran preveu el dret a respectar la capacitat de prendre decisions lliures i informades, a nomenar una persona tutora o representant legal en cas d'incapacitat, que es respectin les voluntats anticipades i a participar en les decisions de cura o residència, decisions que tindran caràcter revisable.

Davant d'una manca de capacitat per autogovernar-se, l'ordenament jurídic preveu diferents instruments com ara la tutela, la curatela, la guarda de fet, la defensa judicial o l'administració patrimonial. També es preveu la provisió d'un servei de tutela per a les situacions en què no hi ha cap persona idònia de l'entorn familiar que pugui assumir aquest càrrec.

Per a les situacions en què les persones grans mantenen la seva capacitat, però a causa d'algunes limitacions necessitin suport, es preveuen algunes figures de protecció que permeten una major capacitat de determinació i d'autonomia de la persona (poder preventiu, l'autotutela o l'assistència).

Participació

Les persones grans tenen dret a participar activament en les polítiques que les afecten directament des de la solidaritat amb altres generacions, especialment exercint la lliure associació. Aquest dret, més enllà del vessant individual té una dimensió col·lectiva lligada al procés d'envelliment i a la realització de les seves capacitats i necessitats. Cal ampliar les iniciatives que contribueixen a visibilitzar els valors positius de la vellesa.

La participació de les persones grans, més enllà de reconèixer els valors positius de la vellesa, permet transmetre al conjunt de la societat l'experiència i els coneixements que han adquirit al llarg de la vida. No només l'associacionisme i el voluntariat contribueixen a l'efectivitat d'aquest dret; també es requereix una actitud proactiva per part de la societat i els poders públics que permeti l'apoderament de les persones grans en la definició de les polítiques públiques.

Així, resulta important la participació institucional de la gent gran mitjançant òrgans consultius que permetin tenir en compte la seva visió. En aquest sentit, s'ha creat el Consell de la Gent Gran de Catalunya (2011) per informar, quan així ho demanin els departaments de la Generalitat, associacions i organitzacions, sobre els projectes normatius i temes que els afectin directament. Aquest consell també participa en la preparació dels congressos nacionals de la gent gran celebrats des del 1990.

Les noves tecnologies permeten augmentar la qualitat de vida i tenen un paper dinamitzador i facilitador de la participació de les persones grans. Malgrat això, les noves tecnologies també poden representar una barrera que poden patir les persones grans per les dificultats d'accés, pel cost o per la manca de formació. Convé, doncs, utilitzar de manera adequada i integrada les noves tecnologies i promoure les relacions intergeneracionals.

Propostes de millora

1) Dignitat:

- 1.1) Desenvolupar campanyes divulgatives d'informació i de sensibilització sobre els drets de les persones grans i de reconeixement social dels valors de la vellesa.
- 1.2) Potenciar el model d'atenció centrada en la persona en tots els serveis socials d'atenció a les persones grans.
- 1.3) Promoure la millora de la qualitat dels serveis, tant pel que fa a les condicions materials com de dotació i formació del personal d'atenció.
- 1.4) Treballar en polítiques públiques que permetin compensar la manca de recursos econòmics de les persones grans.
- 1.5) Assegurar una dotació econòmica suficient per atendre les prestacions econòmiques.
- 1.6) Fer seguiment de les mesures implementades per valorar-ne els resultats.

2) Independència:

- 2.1) Treballar perquè les persones en situació de dependència puguin portar una vida amb el grau d'autonomia més elevat possible.
- 2.2) Facilitar una política d'ajuts àgils que permetin a les persones grans en situació de dependència romandre, tant com sigui possible, en el seu entorn i retardar altres intervencions.
- 2.3) Incrementar els recursos destinats a l'atenció de persones en situació de dependència per acostar tant com sigui possible l'oferta i la demanda de serveis socials.
- 2.4) Assegurar una dotació econòmica suficient per atendre les prestacions econòmiques.
- 2.5) Fer seguiment de les mesures implementades per valorar-ne els resultats.

3) Autorealització:

- 3.1) Elaborar polítiques públiques que promoguin l'autonomia personal i que potenciïn les capacitats i un paper actiu i rellevant de les persones grans.

3.2) Implicar la gent gran en el procés de disseny, realització i avaluació de les actuacions pensades per permetre'ls accedir a la cultura.

3.3) Generalitzar les iniciatives particulars d'accés efectiu a l'oci.

3.4) Elaborar i divulgar programes universitaris atractius per a la gent gran.

3.5) Potenciar una imatge positiva del col·lectiu de la gent gran.

3.6) Fer seguiment de les mesures implementades per valorar-ne els resultats.

4) Assistència:

4.1) Incentivar estudis sobre envelliment i salut, i dissenyar plans d'atenció específica a la salut de la gent gran.

4.2) Formar els professionals sanitaris perquè tinguin coneixements en geriatria i gerontologia, i també habilitats més enllà de l'atenció estrictament sanitària.

4.3) Fugir del paternalisme en l'atenció sanitària a les persones grans.

4.4) Evitar la medicació innecessària exclusivament associada a l'edat.

4.5) Endegar campanyes divulgatives per donar a conèixer entre la població el document de voluntats anticipades i facilitar-ne la formalització.

4.6) Elaborar i desenvolupar polítiques públiques encaminades a evitar possibles situacions de manca d'equitat i que possibilitin una atenció sanitària i social coordinada i integral.

4.7) Aprofitar els avenços tecnològics aplicats en l'àmbit sanitari també en l'atenció a la gent gran.

4.8) Fomentar en les persones grans el coneixement dels seus drets i dels instruments jurídics existents per a l'exercici de la capacitat, i especialment potenciar i fer conèixer la figura de l'assistent.

4.9) Fer seguiment de les mesures implementades per valorar-ne els resultats.

5) Participació:

5.1) Potenciar i reforçar el paper dels òrgans consultius i d'assessorament que representen les persones grans i la seva participació en el disseny de totes les polítiques públiques, incorporant-hi la perspectiva de l'impacte a les necessitats i condicions de vida de les persones grans.